

KUNKA MITKOWA-SZUBERT
Państwowe Muzeum Archeologiczne
Warszawa

ZESPOŁY MONET BOLESŁAWA KRZYWOUSTEGO
I WŁADYSŁAWA II Z MIEJSCOWOŚCI
RUDNIKI I RUSZCZA DOLNA,
WOJ. TARNOBRZESKIE

W zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (PMA) znajduje się 14 monet Bolesława Krzywoustego i Władysława Wygnańca, pozyskanych dla Muzeum w okresie międzywojennym, znanych w literaturze początkowo jako „skarb ze wsi Rudnik” a później – „ze wsi Rudniki, pow. Sandomierz”. Po raz pierwszy zespół ten wzmiankowany był w komentarzu redakcji *Wiadomości Numizmatycznych* do notatki Z. Wdowiszewskiego o zakupionych w 1960 r. przez Muzeum Narodowe w Warszawie, 16 denarach, pochodzących z odkrytego, w latach 1924–1930, w Ruszcy Dolnej pod Połańcem skarbu kilkudziesięciu monet Bolesława Krzywoustego i Władysława Wygnańca. Autentyczność tego odkrycia poświadczyła przebywająca wówczas w Ruszcy kustosz Muzeum Świętokrzyskiego A. Dobrowolska. We wspomnianym komentarzu znalazła się sugestia, że monety z PMA stanowią część znaleziska z Ruszcy, do którego prawdopodobnie miał także należeć, znajdujący się w zbiorach Gabinetu

Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Krakowie, duży zespół kilkudziesięciu denarów, określony jako „skarb spod Połańca”¹. To stanowisko podtrzymał S. Suchodolski w artykule o chronologii monet Władysława II i Bolesława Kędzierzawego². Podobnie postąpił J. Reyman w *Inwentarzu znalezisk wczesnośredniowiecznych*³.

Nowe dane wniosła, oparta o notatki L. Wilkońskiego, kustosza Muzeum Ziemi Sandomierskiej, informacja B. Patryna, o znalezionych w roku 1930 w Rudnikach, gm. Tursko, denarach Władysława II, oraz o odkryciu w roku 1928 w miejscowości Rudy, pow. Staszów, 6 kg monet tego władcy⁴. W konkluzji B. Patryn wnioskował o istnieniu co najmniej dwóch, a nawet trzech skarbów o analogicznym składzie z okolic Połańca. W świetle nowych danych S. Suchodolski również zaczął przychylić się ku powyższej tezie⁵.

Niniejsza praca nie rozstrzygnie do końca ile skarbów z XII wieku znaleziono w okolicach Połańca i do których należą znajdujące się w muzealnych zbiorach zespoły monet. Ze wszystkich trzech bezdyskusyjny wydaje się jedynie przechowywany w Muzeum Narodowym w Warszawie zespół pochodzący z Ruszczy. Zapis w Księdze Inwentarzowej nie zawiera innych informacji niż podane przez Z. Wdowiszewskiego, a zatem prowadzi jedynie do wniosku o fragmentaryczności zespołu w stosunku do pierwotnego skarbu. Krakowski zespół 78 monet „spod Połańca” nie mógł należeć do tego znaleziska, gdyż zawierało ono tylko kilkadziesiąt okazów. Pytanie, czy omawiane tu 14 denarów z PMA nie stanowi odprysku ze skarbu z Ruszczy? L. Wilkoński w swoim notesie mówi o monetach znalezionych w Rudnikach⁶. Czy miał on na myśli kilkanaście sztuk, lecz nie sprecyzował informacji wobec braku ściślejszych danych o znalezisku? A może była to rejestracja rzeczywiście drobnego znaleziska składającego się z kilku monet, za czym może przemawiać określenie ich jako monety „Władysława II”?

W zachowanej przedwojennej dokumentacji PMA brak poszlak wskazujących na obecność w zbiorach zespołu ze wsi Rudniki. W Księdze

¹ Wiadomości Numizmatyczne, R. IV, 1961, z. 4, s. 253–254.

² S. Suchodolski, *Chronologia monet Władysława II i Bolesława Kędzierzawego*, WN, R. V, 1961, z. 2–3, s. 112, przyp. 7.

³ *Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne (PSW)*, t. IV, 1966, s. 24, poz. 45.

⁴ WN, R. XV, 1971, z. 2, s. 120.

⁵ S. Suchodolski, *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław 1973, s. 83 przyp. 11.

⁶ WN, R. XV, 1971, z. 2, s. 120.

Wpływów za lata 1923–1939 wpis „Rudniki” nie istnieje. Przedwojenna Księga Inwentarzowa nie zachowała się, a w zachowanym skorowidzu miejscowości, obok hasła „Rudnik gm. loco, pow. Nisko” (poz. 2086), brak jakichkolwiek danych określających charakter stanowiska, czy zabytków oraz ich chronologię. Najprawdopodobniej jednak zapis dotyczy zabytków neolitycznych z miasta Rudnik, w ówczesnym woj. tarnobrzeskim. Interesujący nas zapis o 14 denarach XII-wiecznych występuje po raz pierwszy dopiero w wykazie zabytków zwróconych z Poznania, sporządzonym w lipcu 1947 roku, gdzie figuruje jako „Rudnik-monety”. Wpis w powojennej Księdze Inwentarzowej PMA, dokonany w 1974 r., jest jeszcze bardziej mylący i brzmi „Rudnik-miasto, woj. Lublin”. Nazwę tę poprawiono na „Rudniki, pow. Sandomierz” w roku 1977, zgodnie z sugestią M. Męclewskiej.

Kwerenda w zbiorach i archiwum Muzeum Ziemi Sandomierskiej oraz w Muzeum Narodowym w Kielcach, prowadzona pod kątem ewentualnego znaleziska monet z miasta Rudnik, jak również omawianych trzech znalezisk, nie wniosła nic do interesującej nas sprawy. Zawiodły też poszukiwania w Gabinetzie Numizmatycznym Muzeum Narodowego w Krakowie, wobec braku danych o proveniencji tamtejszego zespołu („spod Połańca”). W świetle wcześniejszych rozważań wydaje się jednak, iż stanowi on część zarejestrowanego przez L. Wilkońskiego dużego skarbu z Rudy, pow. Staszów. Potwierdzenie tego przypuszczenia można znaleźć analizując skład omawianych tu zespołów. Warto przede wszystkim podkreślić, że na tle znanych nam skarbów z XII i początku XIII wieku (patrz tab. I), grupa czterech skarbów zawierających tylko monety Bolesława Krzywoustego i Władysława Wygnańca wyróżnia się swoją jednolitością. Wykazują one niezwykle podobieństwo pod względem zawartych w nich typów, przy czym skład typologiczny zespołów z Nietuliska Małego, Ruszczy i Rudnik jest identyczny (typ 4 Bolesława Krzywoustego oraz typ 1 i 2 Władysława Wygnańca), zaś w skarbie „spod Połańca”, podobnie jak w skarbie ze Smolic woj. opolskie, występuje także typ 3 Bolesława Krzywoustego. Dodatkowo, odrębność zespołu krakowskiego, w stosunku do zespołów z Ruszczy i Rudnik, podkreśla zestawienie udziału emisji poszczególnych władców. W pierwszych dwóch zespołach, podobnie jak w skarbie z Nietuliska Małego, denary Bolesława Krzywoustego stanowią 31 do 35% całości, zaś w skarbie „spod Połańca” osiągają 60%, a więc był on, być może, nieco wcześniej tezauryzowany. Dla porównania skarb ze Smolic zawie-

ra zaledwie 20,1% monet tego władcy. Struktura chronologiczna skarbu „spod Połańca może świadczyć o tym, że jest znaleziskiem odrębnym, a w świetle posiadanych danych można identyfikować go jedynie z odkryciem z Rudy i rozpatrywać jako część tego znaleziska. Można tu wysunąć zastrzeżenie, że wobec braku innych niż notatka L. Wilkońskiego świadectw o jego zaistnieniu, autentyczność tego ostatniego stoi pod znakiem zapytania. Wątpliwość tę potęguje informacja o wielkości depozytu. Jednak nie jest on ewenementem na tle znalezisk z interesującego nas okresu. Podobnych rozmiarów był skarb z Sędziszowic, zaś niektóre ze skarbów zawierających emisje z 1 poł. XIII wieku przewyższają go znacznie. Chodzi tu o nówoodkryty skarb z Głogowa, woj. legnickie⁷, a szczególnie o olbrzymi depozyt z Pelczysk, zawierający co najmniej dwukrotnie więcej monet⁸. Zatem przekazy o wielkich znaleziskach nie zawsze są oderwane od rzeczywistości.

Zgodność składu chronologicznego i emisyjnego zespołów z Ruszczy i Rudnik nie jest natomiast wystarczającym dowodem na to, że należą do jednego depozytu – skarb z Nietuliska Małego także posiada analogiczny skład. Wystąpienie, aż trzech skarbów o podobnej strukturze, w trzech

⁷ S. Suchodolski, Zb. Wilczewski, *Skarb monet z XII i początku XIII w. z Głogowa*, WN, R. XXXXVI, 1992, z. 3–4, s. 121–128.

⁸ Objętość depozytu z Pelczysk Stronczyński określa na „około dwa garncy”, a dla opisu zawartości mniejszych skarbów używa innych jednostek pojemności ciał sypkich, jak kwarta i kwaterka. Chcąc przełożyć je na język bardziej zrozumiały dla dzisiejszego czytelnika, sprowadziłam je do litra i określiłam w przybliżeniu zawartość w sztukach dla poszczególnych nominalów, wsypując kolejno do półlitrowego garnka z epoki, licząc i ważąc, denary rzymskie, krzyżówki późniejszych typów oraz boratynki. Okazało się, że:

0,5 l denarów rzymskich = około 800 sztuk = 2,400 kg

0,5 l krzyżówek = około 1.200 sztuk = 1,130 kg

0,5 l boratynek = około 2.100 sztuk = 2.720 kg

Z braku większej ilości XII-wiecznych denarów w zbiorach PMA nie mogłam poczynić z nimi podobnych doświadczeń. By otrzymać przybliżoną odpowiedź, posłużyłam się najbliższymi im pod względem objętości i wagi jednostkowej boratynkami, stosując zasadę 1 boratynka = 2 denary i uwzględniając ubytek przy układaniu się w garnku (około 200 sztuk na 0,5 l). W ten sposób otrzymałam przybliżony wynik:

0,5 l denarów z XII wieku = około 4.000 sztuk = około 1,600 kg

Zakładając wagę średnią 0,400 g 1 kg zawierałby minimum 2.500 sztuk denarów. O tym, że tak przyjęte zasady nie są zawyżone, świadczy znajdująca się w zbiorach Muzeum w Głogowie część II-go skarbu głogowskiego. Autorzy wyżej cyt. opracowania podają, że wszystkie 20.638 posiadanych monet ważą około 6.065 kg, co oznacza, że na 1 kg przypada około 3.400 sztuk. Tak więc, moim obliczeniom nie można zarzucić przesadnego optymizmu. [średnia waga denarów z Głogowa – 0,294 g przyp. red.]

pobliskich miejscowościach (Mapa 1) na przestrzeni kilku lat (1924–1930) stawia jednak wiarygodność tego faktu pod dużym znakiem zapytania. Z drugiej strony, środkowe obszary Małopolski wyróżniają się znacznym nasileniem znalezisk z tego okresu (Mapa 2).

Powyższe rozważania skłaniają do uznania za fakt depozytów z Rudy i Rusczy. Wobec braku dowodów przeczących istnieniu znaleziska z Rudnik i naszych 14 denarów z analogiczną metryką, należy uwzględnić je, jako odrębne, aczkolwiek nie można wykluczyć, że stanowiły one odprysk ze skarbu z Rusczy.

Niezależnie od tego, do jakiej z tych tez się przychylimy, z powodu owej daleko idącej zbieżności składu obu zespołów, charakterystyka znaleziska będzie niezmienna (wyjawszy wielkości depozytu). Najstarsze spośród omawianych 14 monet ze zbiorów PMA, jak i z zespołu z Rusczy, to pięć denarów najmłodszego typu Bolesława Krzywoustego, reprezentujących w naszym zespole trzy jego odmiany i pięć różnych stempli. Emisje Władysława Wygnańca występują w obu zespołach. W Rudnikach większa ich część (6 sztuk) przypada na pierwsze lata jego panowania (typ 1 Su), przy czym każdy egzemplarz ma odmienny stempel, w tym odmienną wersję legendy, w sumie należą do trzech różnych odmian. Podobnie przedstawia się sytuacja pięciu denarów tego typu z zespołu z Rusczy. Ostatnie 3 monety z zespołu z Rudnik należą do typu 2 Su, emitowanego w latach 1141–1143 i obejmują trzy różne jego odmiany. Denary tego typu wyznaczają także datę końcową zespołu z Rusczy, przy czym występują tam dwukrotnie liczniej niż w poprzednim zespole. Wśród nich można wyróżnić cztery odmiany i tylko pięć różnych stempli; tu bowiem udało się wychwycić dwa identyczne stemple rewersów (denary nr 12 i 13). Wzajemne porównanie stempli bliźniaczych typów z obu omawianych zespołów nie wykazało natomiast obecności stempli identycznych.

Zaktualizowane ujęcie kartograficzne polskich znalezisk monetarnych z interesującego nas okresu (Mapa 2) jeszcze wyraźniej unaocznia zaobserwowane już wcześniej⁹ skupienie tychże na wschodnich połaciach Wielkopolski w Polsce Środkowej, na Śląsku, oraz w północno-wschodniej i centralnej Małopolsce. Na Mazowszu zarejestrowano tylko kilka drobnych depozytów. Co do Pojezierza Mazurskiego i Pomorskiego, nie

⁹ S. Suchodolski, *Mennictwo...*, s. 81 n.

wzbogaciły się o nowe odkrycia, a tamtejsze pojedyncze znalezisko pochodzi z granic Pomorza i Wielkopolski.

Wyżej wymienione rejony występowania XII-wiecznych monet polskich różnią się wyraźnie zarówno pod względem struktury chronologicznej znalezisk, jak i relacjami między depozytami drobnymi, a dużymi. W Małopolsce, w której ta proporcja wynosi 7:13, dominują depozyty wcześniejsze. Stąd pochodzą wszystkie dotychczas znane skarby datowane monetami Bolesława Krzywoustego. Denary tego władcy przeważają także wśród odkryć pojedynczych. Z I połowy XII wieku pochodzi 60% wszystkich depozytów, zaś emisje z XIII wieku zawiera tylko 20% znalezisk. Z tego okresu pochodzi największy depozyt wczesnośredniowieczny z Pełczysk, z monetami Bolesława Kędzierzawego oraz brakteatami z początku XIII wieku.

Znaleziska śląskie są rozproszone na większym obszarze. Cechuje je zdecydowana dominacja skarbów wyróżniających się ogromnymi rozmiarami. Chronologicznie różnią się od depozytów małopolskich: 1/3 z nich zawiera monety z początku XIII wieku.

Znaleziska środkowopolskie i wielkopolskie tworzą właściwie jedno skupisko, ale ze względu na pewne różnice rozpatrzmy je osobno. Odmienne niż w dzielnicach poprzednich przeważają tu depozyty drobne. Te z obszarów Polski Środkowej datowane są na I połowę XII wieku, jednak punkt ciężkości wyraźnie przesuwają się w kierunku emisji z połowy wieku. Oba tutejsze skarby datowane są monetami Bolesława Kędzierzawego, niemniej różnią się składem. Zasadnicza część depozytu z Urbanic musiała zostać uformowana za Władysława Wygnańca, zaś skarbu z Golic – w późniejszych latach panowania Bolesława Kędzierzawego.

Wielkopolskie skupisko kształtują depozyty jeszcze późniejsze. Monet Bolesława Krzywoustego w ogóle nie stwierdzono. Wśród dominujących tu znalezisk pojedynczych przeważają denary bite pod koniec rządów Władysława Wygnańca. Skład obu tutejszych skarbów nie jest dokładnie znany, jednak wśród uchwyconych monet wymienia się denary Władysława II, Bolesława Kędzierzawego oraz brakteaty z końca XII i początku XIII wieku.

Taki rozrzut chronologiczno-terytorialny depozytów monetarnych z interesującego nas okresu jest zgodny z oczekiwaniami. Zaważyła na nim lokalizacja działających w tym czasie mennic, ściśle powiązana z ówczesną sytuacją polityczną i gospodarczą oraz z prowadzoną polityką men-

niczą¹⁰. Obecność tak wielu dużych skarbów w Małopolsce i na Śląsku wskazuje wyraźnie na wzmogoną tezauryzację pieniądza na tych obszarach, świadcząc tym samym o obfitości nagromadzonej tu masy monetarnej. Zjawisko to należy niewątpliwie łączyć z intensyfikacją rozwoju ekonomicznego tych regionów, będącą naturalną konsekwencją przeniesienia tu siedziby władzy centralnej, a w ślad za tym rozkwitu tutejszych ośrodków miejskich. Nie bez znaczenia była zapewne lokalizacja wiodących mennic książęcych¹¹.

Na marginesie powyższych zagadnień chciałabym poruszyć zjawisko występowania monet w pochówkach XII-wiecznych. Właśnie tę kategorię depozytów zasiliły dokonane po 1973 roku odkrycia. Stanowią one dziś około 30% znanych znalezisk, co pozwala wyodrębnić je w osobą grupę. Ogólnie można powiedzieć, iż wyposażenie zmarłego w monety nie należało w XII-wiecznej Polsce do zwyczajów powszednich, aczkolwiek zjawisko „obola zmarłych” nie było obce tutejszej tradycji pogrzebowej. Zaistniało ono na naszych terenach, podobnie jak i w krajach ościennych wraz z przyjęciem chrześcijaństwa, a w XI wieku wyraźnie się nasiliło¹². Pochówki najwcześniejsze – ciałopalne – dostarczają zaskakująco mało materiału monetarnego. Wśród zbadanych 161 cmentarzysk obecność monet (ułamków dirhemów) stwierdzono jedynie w dwóch grobach z IX wieku na cmentarzysku kurhanowym ze Świelubia, woj. koszalińskie¹³. Ilość monet pochodzących z cmentarzysk późniejszych odmiennego już obrządku pogrzebowego, jest różna w różnych regionach Polski. Obszerne katalogi cmentarzysk w obudowie kamiennej, zawierający 215 stanowisk z Mazowsza i Podlasia, rejestruje monety w inwentarzu grobowym zaledwie trzech nekropoli. Są nimi Karwowo-Orszymowice, woj. płockie; Nieporęt, woj. warszawskie oraz Końskie, woj. kieleckie¹⁴. Na ostatnim z wy-

¹⁰ S. Suchodolski, *Lokalizacja najdawniejszych mennic polskich*, *Archeologia Polski*, t. 7: 1962, z. 2, s. 326; tenże, *Mennictwo...*, s. 81–85.

¹¹ S. Suchodolski, *Mennictwo...*, s. 83; tenże, *Zmiany chronologii i atrybucji monet polskich z XII/XIII w. w świetle skarbu z Głogowa*, WN, R. XXXVI, 1992, z. 3–4, s. 113.

¹² S. Suchodolski, *Początki obola zmarłych w Polsce i w krajach ościennych we wczesnym średniowieczu*, (w:) *Tezisy докладов польской делегации на V Международном Конгрессе Славянской Археологии*, Kiev 1985, Warszawa, s. 228.

¹³ H. Zoll-Adamikowa, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski*, Cz. I. Źródła. Wrocław 1975, s. 152.

¹⁴ L. Rauhut, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska w obudowie kamiennej na Mazowszu i Podlasiu*, *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne*, t. I, 1971, nr 12, 103, 123.

mienionych stanowisk, usytuowanym na samym pograniczu z Małopolską odkryto aż 10 monet w 9 pochówkach. Jest to zapowiedź sytuacji na wczesnośredniowiecznych małopolskich cmentarzyskach szkieletowych. Prawie co czwarte eksplorowane stanowisko zawiera groby wyposażone w XI-wieczne monety. Na 15 z 64 przebadanych do 1966 roku cmentarzysk znaleziono aż 43 monety, w tym 38 całych¹⁵. Najnowszy katalog „obola zmarłych” z Małopolski przynosi 50 okazów z 47 grobów¹⁶. Dzielnica następną pod względem nasycenia w tego rodzaju depozyty jest sąsiedni Śląsk. Do chwili obecnej zarejestrowano tu 30 wczesnośredniowiecznych grobów wyposażonych w 49 monet¹⁷. Głównych przyczyn tak licznej obecności omawianej kategorii zabytków na obszarach Małopolski i Śląska upatruje się w bezpośrednim sąsiedztwie tych dzielnic z Państwem Wielkomorawskim (gdzie chrześcijaństwo, a wraz z nim omawiany zwyczaj upowszechniło się znacznie wcześniej), a szczególnie w ich związkach z Przemysłidami czeskimi w X wieku¹⁸.

Obecność XII-wiecznych monet w pochówkach kształtuje się zgoła odmiennie. Zmarłym towarzyszą wyłącznie pojedyncze egzemplarze lub połówki (z wyjątkiem grobu 26b i grobu 85 z Lubienia, woj. piotrkowskie, gdzie złożono po jednym denarze odpowiednio w 3 i 2 fragmentach). Świadczyłyby to o zdecydowanym zanikaniu, zwyczajowo stosowanego w X i XI wieku, a polegającego na wyposażaniu zmarłego w większą ilość monet, czy nawet niewielki skarb¹⁹ (grób 91 w Niemczy, woj. wałbrzyskie: 16 monet i 1 blankiet²⁰, cmentarzysko szkieletowe w miejscowości Grajewo-Prostki, woj. łomżyńskie: 16 dirhemów²¹). Poza tym rozrzut interesujących nas depozytów jest inny. Występują one rzadko, ale względnie równomiernie na Mazowszu (Pokrzywnica, woj. olsztyńskie i Bazar,

¹⁵ H. Zoll-Adamikowa, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski*, Cz. I. Źródła. Wrocław 1966, zestawienie tabelaryczne: Cielmice, Dzieszławice, Giebułtów, Gorysławice, Jaksice, Jawczyce, Ruszcza-Płaszczyna, Samborzec, Sandomierz, Strzemieszyce, Turbia, Wiślica, Złota Pińczowska, Złota Sandomierska, Kraków-Zakrzówek.

¹⁶ K. Wachowski, *Obol zmarłych na Śląsku i w Małopolsce we wczesnym średniowieczu*, PA, t. 39, 1992, s. 134 n.

¹⁷ j.w., s. 135 n.

¹⁸ S. Suchodolski, *Początki obola...*, s. 223, 226; K. Wachowski, *Obol zmarłych...*, s. 123.

¹⁹ Bliżej o tym S. Suchodolski, *Początki obola...*, s. 224–226.

²⁰ S. Suchodolski, *Skarb monet i ozdób z X wieku oraz inne monety znalezione na cmentarzysku w Niemczy*, WN, R. XXVIII, 1984, z. 1–2, s. 92–95.

²¹ PSW, t. III, nr 33.

woj. ostrołęckie), w Polsce Środkowej (Dębina i Brzeg, woj. sieradzkie oraz Lubień, woj. piotrkowskie), we wschodniej Wielkopolsce (Młodzikowo, woj. poznańskie oraz Strzelce i Krusza Zamkowa, woj. bydgoskie) i na Śląsku (Mokronos Dolny, Sokolniki i Stary Zamek, woj. wrocławskie). Monety z pierwszych dwóch dzielnic należą zasadniczo do mennictwa Bolesława Krzywoustego, a te z Wielkopolski są z czasów Władysława II. Na Śląsku występują monety wszystkich trzech interesujących nas władców. Depozyt znaleziony najdalej na północy na pograniczu Wielkopolski z Pomorzem (Gróczno, woj. bydgoskie) datowany jest na czasy Bolesława Kędzierzawego. Z Małopolski natomiast, obszaru najbardziej nasyconego monetarnymi depozytami grobowymi w poprzednim stuleciu oraz XII-wiecznymi znaleziskami monet z grobów, znane są tylko 3 denary bite w tym ostatnim okresie. Są nimi denar Bolesława Kędzierzawego z grobu 89 na cmentarzysku szkieletowym z XI–XII wieku w Złotej Pinczowskiej, na którym odkryto także monety z XI i XIII wieku; denar tegoż władcy z grobu 60a z Krakowa-Zakrzówka, gdzie na tle aż 7 depozytów monetarnych z poprzedniego stulecia, najjaskrawiej widać przemijanie zwyczaju „obola zmarłych” w wieku XII, oraz bliżej nieokreślona moneta polska z grobu 45 na cmentarzysku w Samborcu, na którym także znaleziono dwa XI-wieczne denary niemieckie.

Mapa wczesnośredniowiecznych cmentarzysk na terenie Polski, pozwala stwierdzić, że stopień ich rozpoznania jest nierównomierny, ale właśnie Małopolska jest terenem szczególnie dobrze poznanym. Analogiczne zmiany w zwyczaju wyposażania zmarłych w monety zachodziły u naszych południowych sąsiadów, jednak wyprzedzały one w czasie rozwój tych zjawisk w Małopolsce. Słuszne wydaje się zatem, upatrywanie przez rodzimych badaczy, tych samych, co dla tamtych obszarów, przyczyn owej licznej obecności monetarnych depozytów grobowych w XI wieku oraz tłumaczenie ich nagłego zaniku, w następnym stuleciu, postępującą wraz z rozwojem ekonomicznym urbanizacją regionu i skuteczną walką kościoła o chrystianizację pogrzebu²².

²² H. Zoll-Adamikowa, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski*, Cz. II. Analiza, Wrocław 1971, s. 118, tam też literatura.

INWENTARZ

Bolesław III Krzywousty (1102–1138), pięć denarów bitych po 1113 r., men. Kraków

- 1.* Av. Rycerz przebija włócznią atakującego z prawej smoka.
Rv. W potrójnej obwódce krzyż prosty z małym punktem u skrzyżowania ramion zakończonych dużymi punktami. W kątach po gwiazdce.
Stroncz. 39a, Such. typ 4; 0,924 g, 14 mm; stan b. dobry; nr kn. 12.
- 2.* Jw., ale na Rv. po dużym i małym punkcie w kątach.
Stroncz. 39 c; 0,430 g, 13 mm; stempel Av. uszkodzony, stempel Rv. decentryczny, stan słaby; nr kn. 14.
- 3.* Jw., ale na Rv. po dużym punkcie w kątach.
Stroncz. 39 d; 0,521 g, 13 mm; Av. częściowo spiłowany (?); nr kn. 13.
- 4* Jw., ale Rv. bez punkcika u skrzyżowania ramion.
Stroncz. jw.; o,390 g, 13 mm; nr kn. 11.
- 5.* Jw., ale na Rv. duży punkt u skrzyżowania ramion.
Stroncz. jw.; 0,302 g, 11,8 mm; brzegi wyszczerbione, b. duża domieszka miedzi; nr kn. 10.

Władysław II Wygnaniec (1138–1146), sześć denarów bitych w l. 1138–1140, men. Kraków.

- 6* Av. Książę siedzący z mieczem, na tronie o poręczach zakończonych kula. Obok mniejsza postać z berłem w lewej dłoni; prawa stopa postaci wystaje poza obwódkę;
✠SAVLZID
Rv. Rycerz z tarczą i mieczem, walczący z nacierającym z prawej lwem; za nim krzew o 3 gałązkach. Beznapisowy.
Stroncz. 40 c, ale odm. legendy, Such. typ 1; 0,590 g, 13,5 mm; obydwa stemple b. starannie ryte, decentryczne, Av. poruszone, stan b. dobry; nr kn. 1.
- 7* Jw., ale mniejsza postać na Av. mieści się w polu, a krzew na Rv. o 4 gałązkach;
♣S / / / [V]DZDA
Stroncz. 40, ale odm. legendy; 0,473 g, 13,5 mm; stempel Av. decentryczny; obydwa pola środkowe zatarte; nr kn. 4.
- 8* Jw., ale na Av. nogi i poręcze tronu nie zaznaczone, a lewa stopa księżąca poza obwódkę; +VODYZ.L.VA wstecznie.
Stroncz. jw.; 0,572 g, 14 mm; stan b. dobry; nr kn. 3.
- 9* Jw., ale na Av. poręcze tronu zakończone kula, a prawa stopa mniejszej postaci poza obwódkę; +S / / / VVLZDID (drugie D leżące);
Stroncz. jw.; 0,277 g, 13,5 mm; stempel Rv. decentryczny, brzegi wyszczerbione; nr kn. 2.
- 10* Jw., ale na Av. obydwie stopy mniejszej postaci poza obwódkę, a krzew na Rv. o 3 gałązkach; SAVLIZDI;
Stroncz. jw.; 0,690 g, 13 mm; stempel Av. uszkodzony; nr kn. 5.
- 11* Jw., ale mniejsza postać na Av. mieści się w polu; nogi tronu podwójnie profilowane, poręcze zakończone dużą i małą kulą. Beznapisowy.

Stroncz. 40 f var.; 0,610 g, 14,3 mm; stempel Av. przesunięty, a Rv. poruszony; stan b. dobry; nr kn. 6.

Trzy denary bite w l. 1141–1143, men. Kraków.

12* Av. Popiersie na wprost, w stożkowatej koronie, z mieczem w prawej ręce i tarczą. Nad nią z gwiazdką; /// D /// LV

Rv. Popiersie na wprost, z pastorałem w prawej ręce i biblią w lewej; /// V /// DL ///
Stroncz. 42 q, ale odm. legendy; Such. typ 2; 0,507 g, 13,5 mm; stempel Rv. poruszony, otoki zatarte; nr kn. 7.

13* Jw., V /// DL [L] lub [I]; Rv. // LVD ///

Stroncz. jw., 0,523 g, 13 mm; nr kn. 8.

14* Jw., ale na Av. znaki C I I z gwiazdką; // V // V / SL; Rv. + LV[L] lub [D] ///
Stroncz. 42 ao; 0,610 g, 13 mm; stempel Av. poruszony, Rv. decentryczny; nr kn. 9.

ANEKS

SKARB Z RUSZCZY DOLNEJ, gm. POŁANIEC, woj. TARNOBRZESKIE ZE ZBIORÓW MUZEUM NARODOWEGO W WARSZAWIE

Bolesław III Krzywousty (1102–1138), pięć denarów bitych po 1113 r., men. Kraków

1* Av. Rycerz przebija włócznią atakującego z prawej smoka. Z lewej krzyżyk z punktami na końcach ramion.

Rv. W potrójnej obwódce krzyż prosty z małym punktem u skrzyżowania ramion, zakończonych dużymi punktami. Jedno z ramion z dodatkowym krzyżykiem. W kątach po dużym punkcie.

Stroncz. 39, ale brak tam stempla z dodatkowym krzyżykiem na Av. i Rv.; Such. typ 4; 0,47 g, 12,4 mm; nr inw. 4320 MN.

2* Jw., Av. bez krzyżyka, a w kątach na Rv. po gwiazdce i małym punkcie.

Stroncz. 39 b; 0,54 g, 12,3 mm; stan b. dobry; nr inw. 4321 MN.

3* Jw., 0,60 g, 12,5 mm; nr inw. 4322 MN.

4* Jw., ale w kątach na Rv. dwa duże i dwa małe punkty.

Stroncz. 39 d var.; 0,45 g, 13 mm; brzegi wyszczerbione; nr inw. 4323 MN.

5* Jw., ale w kątach krzyża na Rv. po dużym punkcie.

Stroncz., jw.; 0,58 g, 13,2 mm; nr inw. 4324 MN.

Władysław II Wgnaniec (1138–1146), pięć denarów bitych w l. 1138–1140, men. Kraków

6* Av. Książę z mieczem siedzący na wprost. Obok mniejsza postać z berłem w dłoni, jej prawa stopa wystaje poza obwódkę; ♣ VLZDI[O] lub [D]

Rv. Rycerz z tarczą i mieczem walczący z nacierającym z prawej lwem. Za nim krzew o 3 gałązkach. Beznapisowy.

Stroncz. 40 b–c, ale odm. legendy; Such. typ 1; 0,48 g, 13,5 mm; stempel Rv. niedobity, decentryczny; nr inw. 4326MN.

7* Jw., ale na Av. widoczne nogi i poręcze tronu, zakończone kulą, a mniejsza postać mieści się w polu; na Rv. brak krzewu; SALDZOLVS (SA w legaturze, drugie S leżące). Stroncz. 40 d–e, ale odm. legendy; 0,34 g, 13,7 mm; nr inw. 4327.

8* Jw., ale na Av. nogi tronu profilowane, a na Rv. krzew o 4 gałązkach; +AVLZDDIV Stroncz. 40 a–b, ale odm. legendy; 0,43 g, 14 mm; stempel Rv. poruszony; nr inw. 4328 MN.

9* Jw. ✽SAVVLZIDOL

Stroncz. jw.; 0,56 g, 13,8 mm; obydwie stemple b. starannie ryte, stan b. dobry; nr inw. 4329 MN.

10* Jw., ale na Av. nogi tronu podwójne, a poręcze zakończone małą i dużą kulą. Beznapisowy.

Stroncz. 40 f; 0,61 g, 13,6 mm; stan jw.; nr inw. 4325 MN.

Sześć denarów bitych w l. 1141–1143, men. Kraków.

11* Av. Popiersie na wprost, z mieczem w prawej ręce i tarczą. Nad nią Ð z gwiazdką, za mieczem M. // DVA// //

Rv. Popiersie na wprost, z pastorałem w prawej ręce i biblią w lewej; // // Λ// // I//▲ Stroncz. 42 al, ale odm. legendy; Such. typ 2; 0,48 g, 12,6 mm; obydwie stemple b. starannie ryte, decentryczne; nr inw. 4330 MN.

12* Jw., ale na Av. nad tarczą III z gwiazdką, [VVVVV]; na Rv. // // DIV Stroncz. 42 p, ale odm. napisowa; 0,53 g, 13 mm; stempel Av. przesunięty; nr inw. 4331 MN.

13* Jw., ale na Rv. VAV// //; stempel Rv. identyczny z Rv. nr 12; Stroncz. jw.; 0,52 g, 13 mm; stempel Av. przesunięty, brzegi wyszczerbione, w poprzek otoku bryłka metalu (śląd po odcinaniu krążka?); nr inw. 4335.

14* Jw., ale na Av. popiersie w stożkowatej koronie, VVAHD// //; Rv. V// // AV Stroncz. jw., 0,53 g, 13,8 mm; stempel Rv. poruszony; stan słaby, bryłka metalu jw.; nr inw. 4334 MN.

15* Jw., ale na Av. III z punktem, Λ// // ZV; na Rv. AV← ∪ AV←/V Stroncz. 42 s, ale odm. legendy; 0,55 g, 12,8 mm; bryłka metalu jw.; nr inw. 4333 MN.

16* Jw., ale na Av. nad tarczą II z podwójną gwiazdką; +AIVAVV// //; na Rv. IVA// //VA VAV

Stroncz. 42 ar odm.; 0,52 g, 13 mm; obydwie stemple przesunięte, decentryczne, niestarannie ryte, bryłka metalu jw.; nr inw. 4332 MN.

SKRÓTY

- AP – Archeologia Polski
- MA – Materiały Archeologiczne
- PA – Przegląd Archeologiczny
- PSW – Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne (Inwentarze)
- ŚSA – Śląskie Sprawozdania Archeologiczne
- WA – Wiadomości Archeologiczne

KUNKA MITKOWA-SZUBERT

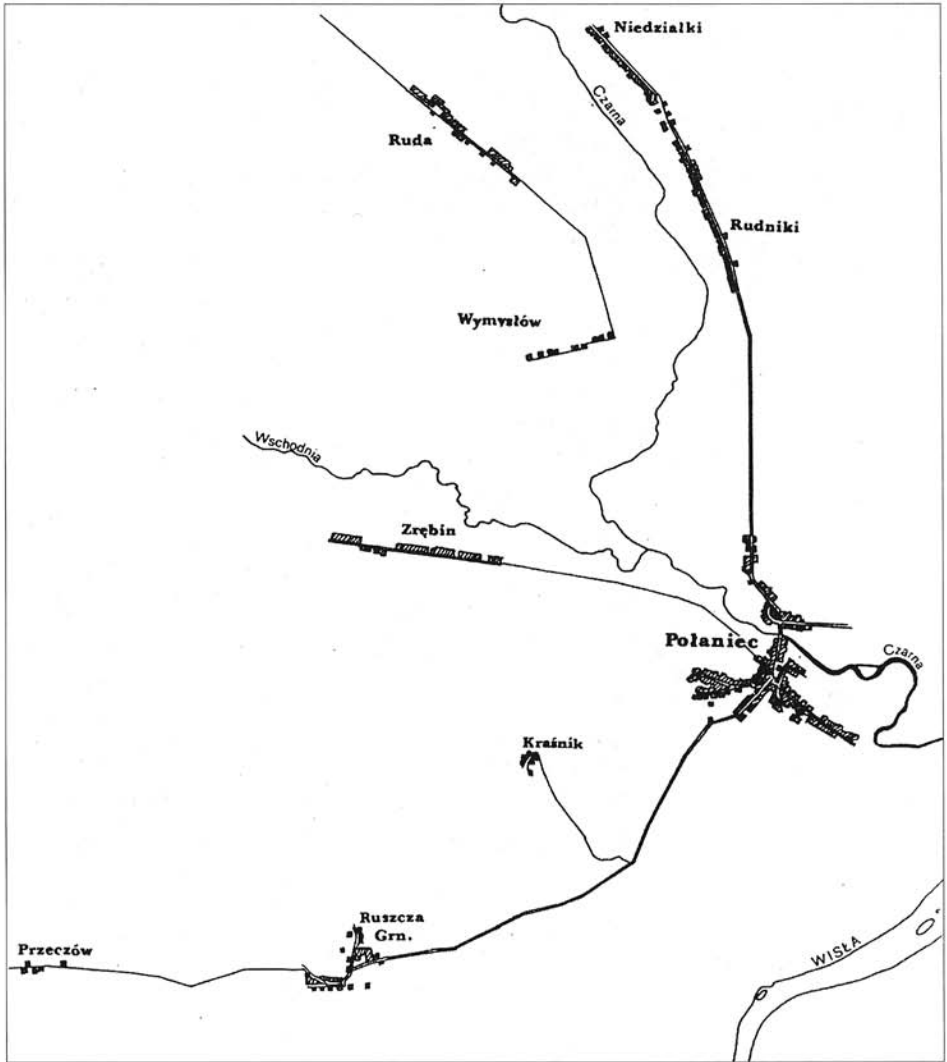
Bolesław the Wrymouth and Władysław II. Coins from Rudnik and Ruszcza Dolna (Tarnobrzeg Voivodship)

The author studies the problem concerning the treasures dating from the 12 century which were found in Połaniec in the proximity of Sandomierz. Those treasures are mentioned in the numismatic literature as coming from Rudnik (the Sandomierz district), Ruszcza Dolna near Połaniec and Ruda (the Staszów district).

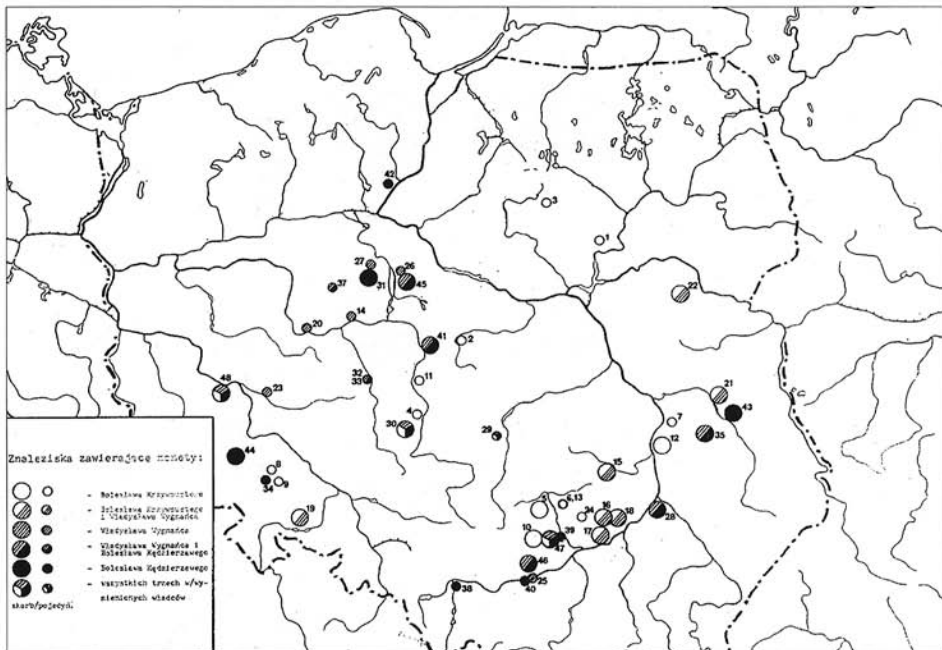
The author comes up to the conclusion that the treasure from Połaniec is a part of a greater treasure from Ruda (the Staszów district). There is not however any evidence proving whether the treasures from Rudnik and Ruszcza Dolna were initially one or two deposits.

The author deals also with the phenomenon of the presence of coins in the 11 century graves and their sudden disappearance in the 12 century.

Translated by KINGA PIWOWARCZYK

Mapa 1. Lokalizacja znalezisk z Rudy, Ruszczy i Rudnik

Mapa 2. Rozrzut znalezisk zawierających monety polskie emitowane w l. 1102–1173

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

1

4

12

13

15

16

